

- Divokoza -

Krešo Mihaljević (Zagreb)

U pogledu faune naše su Dinarske Planine veoma zanimljive i bogate, jer se u njima nalazi veliki broj raznovrstnih riedkih životinjskih primjeraka. Jedna od najzanimljivijih životinja južnohrvatskih planina je svakako *divokoz* (*Rupicapra rupicapra*, Die Gemse), koju poznaju gotovo svi planinari, koji su planinarili po planinama Bosne i Hercegovine. Divokoza je preživač-dvopapkar iz roda *antilopa*, te je jedina vrsta toga roda, koja živi u našim krajevima. Izvan naše domovine nalazimo divokozu još u Alpama, Karpatima, Visokim Tatrama, Bugarskoj, Albaniji, Pirinejima, Kavkazu i u Maloj Aziji.

Sama poviest divokoze počinje veoma rano, te se zna, da su već u srednjem veku austrijski kraljevi držali mnogo do lova na divokoze, gdje su naravno mogli prisustrovati izključivo samo plemići. Krajem 16. stoljeća pišu se dapače već obsežne knjige i studije o lovnu divokoze. Samo je po sebi jasno, da se o divokozu mnogo pisalo i u naučnoj literaturi, a ta je osobito bogata kod Niemaca. O našoj se divokozi pisalo veoma malo, a pisali su o njoj uglavnom baš Niemci, i to: Dr. G. Escherich: »Jagdreisen in Norvegen, Bosnien, Hercegovina und Abessinien« iz god. 1910., Dr. B. Laska: »Das Waidwerk in Bosnien und der Hercegovina« iz godine 1905., Ludwig von Führer:

»Jagd und Fischereiverhältnisse im westlichen Balkan mit besonderer Berücksichtigung von Bosnien und Hercegovina« iz godine 1902., te manji opisi nekih lovaca, bivših austrijskih častnika i činovnika u stranoj literaturi, koji svi odreda prikazuju našu divokozu kao zakržljalu i slabu, bez rogova, što je iz temelja krivo. Naša je divokozu dapače snažnija od one u Koruškim i Tirolskim Alpama, a rogovima ne zaostaje nimalo za tamošnjim divokozama, te je zbog svoje veće odpornosti poštedena od bolesti, koje su baš u Alpama češće.

Kod nas u južnijim krajevima igrala je divokozu, a igra još i danas, više ekonomsku i priradnu ulogu, dok je sve do najnovijeg vremena bilo veoma malo domaćih lovaca, koji su ubijali divokozu samo zbog športa i zabave. Divokozu je bila veoma važna u životu planinštaka, jer je on njezinim mesom hranio svoju obitelj, a kožu upotrebljao za odjeću. Rogove je tek rijedko upotrebljavao kao vješalicu, dok vrijednost dlake kao trofeje još i danas ne poznaće. Da se i kod nas to razvilo u tom pravcu, uzrok su običaji i potrebe naroda. Također se neki nazivi u planinama dovode u vezu s lovčima divokozu, kao što su na primjer: Meriće Stiene.

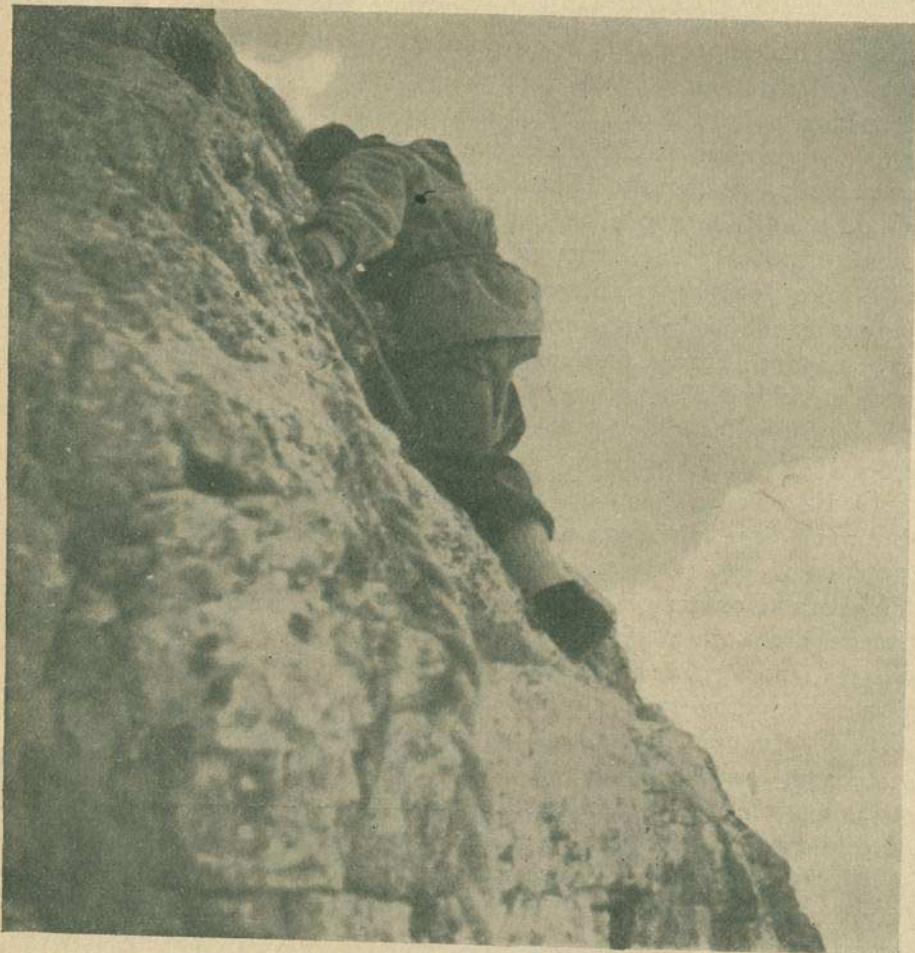
Šire narodne mase su imale sasvim krive pojmove o divokozu, te su vjerovale, da se divokozu pred psima spasava skokom na drvo, na koje se objesi svojim rogovima, i tako može ostati cielu noć na drvetu. Nadalje je narod vjerovao, da neprožvakana hrana iz želudca divokoze služi kao sigurno sredstvo protiv vrtoglavice, padavice i čak puščanog praha. Bilo je i takovih, koji su vjerovali, da divokozu turi papke zadnjih nogu u usta i tako zviždi. Naravno, da te priče već danas pripadaju prošlosti, no iz njih se vidi, kako je za prosti narod bila divokozu bajoslovna i nesvakidašnja životinja.

Negdje manje a negdje više, divokozu nalazimo po cijeloj našoj domovini, gdje ima visokih stena i šuma, no ipak i između njih postoje dosta znatne razlike, koje su osobito uvjetovane položajem gora i načinom prehrane. Postoje dapače razlike između pojedinih komada iz susjednih predjela. Takav je slučaj, da su divokoze s Prenja krupnije, nego divokoze sa Čvrsnice, a dieli ih samo Neretva. Divokoze pak, koje žive u strmim goletima iznad šumskog pojasa, sitnije su, dok divokoze, koje žive uglavnom u šumi, zbog većeg obilja hrane su krupnije. One pak, koje žive u sjevernim i zapadnim zemljama, sitnije su od onih, koje žive u južnijim, jer trpe više od klimatskih promjena i nepogoda. Divokozu nalazimo već od 300 metara nadmorske visine pa do 1800 m, u koliko se tamo nalaze stiene i šume.

Prosječna težina divokozu je oko 30 kg, no nađeno je već divjaraca i od 40 kg težine. Konstrukcija tiela divokoze je snažna i elastična i odlično je prilagođena terenu, na kojem živi, a podpuno izrasla dosegne visinu od 80 cm i dužinu od 110 cm. Jarac je obično nešto

krupniji i tamnije boje. Lubanja divokoze je neobično tanka i elastična. Oči su joj krupne i oštore, te vidi čovjeka već na 500—600 metara udaljenosti. Zanimljivo je napomenuti, da je divokoza daleko-vidna, te na blizinu ne vidi čovjeka, ako nepomično stoji. U takovim časovima, kada promatra a ne razpoznaće, uzbudeno lupa prednjom nogom. Imade izvrstan njuh i sluh, osobito ako joj je pogodan vjetar. Na glavi ima uzpravne uši obrasle kratkom finom dlakom. Dlaka divokoze se sastoji od donje finije (malje) i gornje dulje i jače (kostriet). Divokoza počinje mienjati svoju ljetnu dlaku već u polovici kolovoza, a nosi svoju novu zimsku dlaku sve do početka lipnja. Kod divojaraca se nalazi na trbuhi oko 15 cm duga kitica, no koja se teško razabire, a kod mlađih se uopće ne opaža. Ljeti je divokoza bledo žute, do svjetlo-smeđe boje, a u zimi je gotovo crna. U proljeće nije divokoza više tako liepa kao zimi, već sasvim izbliedi, a od zimskog ruha joj jedino ostane na hrbtu crna pruga, dok su stari jarnici često sivo plavi kao magarci. Starije divokoze i divojarci su uopće nešto svjetlijii za razliku od mlađih, koji imaju i ljetno i zimsko ruho tamnije. Na obje strane lica od ušiju pa sve do usta proteže se tamna pruga, koja čini veliki kontrast svjetloj dlaci ostalog tiela. U produženju hrbtenjače je do 8 cm dugačak repić na vršku crn, dok otraga na butinama ima divokoza veću svjetlu žutu plohu. Na trbuhi oko pupka su dlake gotovo crvene. U Alpama je poznata sasvim crna divokoza (Kohlgemse), koja je sva crna osim bielog čela. Na hrbtu imade divokoza najduže dlake zvane »peraje«. Te dlake se vežu u kiju i nose na šeširu (Gemsbart), a taj snopić spada kod Tirolaca i u narodnu nošnju, a njime se posjednik mnogo ponosi. Kad je divojarac u najboljoj dobi, onda su mu i peraja najljepša i najduža, te mogu doseći dužinu i do 20 cm. Meso divokoze je dobro te ga osobito vole planinštaci sušeno na dimu, a naši muslimani veoma vole njezin loj. Divokoza imade neobično čvrste zube, kojima sažvače i najtvrdju hranu. Zubi joj se zadrže do najveće starosti, samo otupe i potamne. Kod divokoza imaju mužjak i ženka rogove, koji uglavnom rastu do pete godine, dok dalje onda rastu veoma plagano. Rogovi su izvana pokriveni rožinom, svjetlom i gladkom materijom, dok su na kraju dosta savinuti. Na rogovima se nalaze prstenovi koji rastu godišnje, a po njima se može priličnom točnošću odrediti starost divokoze. Ti se prstenovi s vremenom izglođu, jer divokoze taru rogovima o drveće, a uzput se na rogovima nakupi mnogo smole. Divokoza često polomi robove, i to najčešće jedan, i on nikada više ne naraste. Dužina rogovih može doseći do 22 cm, a razpon preko 14 cm, a takvi rogovici spadaju već u veoma riedke. Zanimljiva je činjenica, da divokoze, koje žive na vapneničkom tlu, imaju bolje i jače robove, što je u vezi s množinom proteina, koji se nalazi u travi toga

kraja. Noge su kod divokoza naročito snažne i gibke sa snažnim mišićima, a na kraju se nalaze čvrsti papci, koji su uvek rastavljeni, te se divokozin trag uvek lako poznaje. Pomoću oštrog brida tih papaka lako se ona hvata i drži za najmanju izbočinu, a kako mnogo skače, oni se s vremenom iztroše, te postaju tubasti. Način života je

U BORAVIŠTU DIVOKOZA.

Foto: K. Mihaljević

kod divokoza udešen kao i kod životinja njezine vrste. Divokoza u ljeto pase ili brstí po prisojnim stranama i to uveče i ujutro, dok u jeseni zbog kraćeg dana pase cieli dan, i onda ostatak dana preživa u zakloništu. Divokoza može živjeti gotovo bez vode, te joj je podpuno dosta ono malo rose, što je nađe na travi. U ljetno doba rado liže snieg. Družtveni život je kod divokoza na visokom stupnju. Žive uvek u stadu, a zadržavaju se veoma rado po špiljama i gudurama, kamo riedko dolazi čovjek. Glavni vođa stada je uvek koza, dok su

divojarci cielu godinu odieljeni i borave u klekovini u svom okrugu, u kojem ne trpe prisutnosti drugog divojarca. Bile divokoze na kojem mu god mjestu, nikad kod njih ne manjka straža, koja na najmanji udarac i štropot daje znak žviždukom i stado se začas razbježi po nepristupačnim stienama. Divoka veoma riedko mekcće, dok divojarac gotovo nikada, jedino kod borbe za vrieme parenja, kada gotovo rokće od uzbuđenja, dok naprotiv u momentima smrtne borbe ne daje od sebe ni glasa. Mlada jarad mekeće često, osobito kada izgubi mater ili u igri. Kada se divokoze neprestano na jednom mjestu plaše i uzne-miruju, one se jednostavno presele u drugi kraj. U najvećoj nuždi divoka dapače i pliva. Takav se je zanimljiv slučaj dogodio na Velebitu. Kada su pred nekoliko godina htjeli raširiti divokozu i na Velebit, dopremili su veliki broj divokoza s jedne naše južne planine. Međutim su divokoze na Velebitu bile neprestano uzinemirivane od vukova, te su se sve više povlačile prema morskoj obali, a jedna je čak u krajnjoj nuždi skočila u more, te preplivala Planinski Kanal izplivavši na neki mali otočić. Međutim kad ih se ne plaši, one se priviknu na čovjeka, te mu se približe i na 200 metara.

Zanimljivo je, da se odmah uzbude, čim čovjek pomakne i najmanji kamenčić i na najvećoj udaljenosti. Najradije se zadržavaju na točilima, koja se nalaze na rubu šume. Obično se kreću korakom ili skaču, a kad bježe vrlo se često zaustavljaju i razgledaju položaj, kamo bi najlakše utekle. Preko točila bježe što god brže mogu, da se uklone kamenju, koje se odronjava. Noću se divokoze uopće ne kreću, već noće, gdje ih zatekne noć, osim ako ih što poplaši. Divoka nije izbirljiva životinja, već ždere sve planinske trave i biljke. Često se spuštaju u bukove šume, gdje se hrane žirom. Divoka veoma voli lizati so, pa ih možemo vidjeti, nakon što su čobani oda-gnali svoje blago u dolinu, kako ližu mjesta, gdje se je stoci da-vala sol. Kad zapadne snieg, spuštaju se divokoze na niže osojne strane, gdje je snieg manji, i tu onda brste grmlje, ivu, malinu, kupinu i zanoviet, a čim snieg okopni, odmah se vraćaju natrag, u više pre-djele. Tu pojavi su već uočili i seljaci, te kad vide, da se divokoze spuštaju naniže, znaju, da će doći ružno vrieme. Osobito se divokoze vole zadržavati, gdje počinje klekovina i gdje se još miešaju visoka stabla s nizkim puzavim, a pogotovo ako to područje graniči sa stienama. Tu divokoze onda nalaze sve uslove za život. U takvom predjelu je ljeti hladovina, a zimi pod gustom krošnjom dobro zaklo-niše od vjetra i sniega, a u slučaju opasnosti mogućnost biega u oko-mite stiene.

Mišljenja stručnjaka se razilaze, kad je govor o spolnoj zrelosti divokoze. Međutim to je svakako najkasnije u četvrtoj godini. Kon-cem listopada dolazi vrieme za parenje. Divojarnici, koji su cielu godinu

ljenčarili i tovili se odieljeni u nižim krajevima, u isti dan krenu u više predjele, gdje se ciele godine nalaze divokoze i jarad. Sam početak parenja počne u znaku velike borbe. Najsnažniji divojarac brani bez ikakvih obzira svoj dominantan položaj u stadu, i često se mora boriti s većim brojem divojaraca. U tim danima ne jedu divojarci ništa te se za prvih deset dana osuše do kosti i kože. Kad ih ovako iznemogle uhvati zima, mnogo ih izgine, te tako moraju mnogi glavom platiti svoju obiest kod parenja. Oni su u tim danima kao u nekom ludilu. Poznata je činjenica, da divokoze dolaze u nižim predjelima u bliži doticaj s domaćim kozama, no nije poznat niti jedan slučaj bastardiranja. Divokoze izbjegavaju uopće domaće blago.

Premda je divokoza veoma odporna životinja, ipak imade dosta neprijatelja, koji prorjeđuju njena stada. To je u prvom redu čovjek te neke životine kao na primjer vuk, lisica, kuna te orao, a mali broj ih pogine još i od usova. Međutim najopasnije su zapravo bolesti. Najstrašnija bolest je svakako šuga (*Sarcoptes scabiei var. rupicapræ*), od koje nema lieka. Izgleda, da tu bolest donese na planinu domaće blago, a ona se onda prenese i na divokoze. Mnogo divokoza padne kao žrtva krivolovstva, koje je još uviek kod nas mnogo razvijeno.

Međutim uzprkos bolestima i krivolovstvu broj divokoza ne opada, nego dapače raste, te ne trebamo biti u strahu, da će u dogledno vrieme nestati ove krasne životinje, za koju ni najžešći neprijatelj ne bi mogao reći, da je štetna. Ne trebamo se bojati, da će nestati ovoga ukrasa naših planina i vrleti, koje bi bez njega izgledale puste i bez ljepote. Svakom planinaru zaiskri oko, kada opazi njeno gračiono i elastično telo, kako prolazi s lakoćom i najteža mjesta. Sastvam je sigurno, da bi planine gubitkom divokoze izgubile veoma mnogo.

LITERATURA: Milan Knežević: Divokoza. — Alfred Brehm: Kako žive životinje. — Ribarsko-lovački vjesnik. — Babić-Fink: Životinjstvo II.

Medvednica

Dr. P. Paskijević (Zagreb)

Najdragocjenije prirodno bogatstvo našega Zagreba sačinjava naša pitoma i divna »Zagrebačka Gora«, koja svojim položajem, svojom šumom i svojim gorskim ljepotama oduševljava svakog poznavачa prirode, napose svakog Hrvata, a nadasve naše Zagrebčane.

Prvobitno se Zagrebačka Gora nije tako zvala. Taj naziv je tuđinskog podrijetla. No kako Hrvati nažalost često podliježu tuđinskim uplivima i novotarijama zaboravljujući pri tom često i svoju

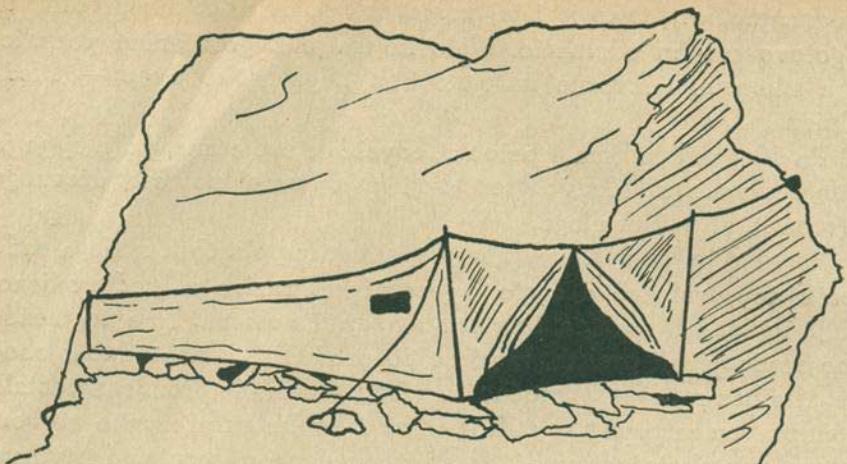
narodnu prošlost, tako je i taj nametnuti naziv potisnuo prvotni, te se gotovo sasvim udomaćio. Malo kojem je Zagrebčaninu poznato, da je izkonsko i izvorno narodno ime Zagrebačke Gore — Medvednica.

Po Medvednici ima i potok Medveščak svoje ime, po njoj ga je dobio i naš slavni Medvedgrad, koji je u burnoj poviesti drevnoga Zagreba igrao važnu ulogu.

Poznato je, da svaka strana vladavina iz političkih razloga rado mjenja topografske, a često i geografske nazive u podjarmljenoj zemlji, uvađajući kadkад izprvice dvojezična imena. Nije to možda samo sredovječna praksa, nego se to provodi i u naše doba: zbog rata, ali i bez rata — svemoćnošću vlasti. Koliko je promjena nastala u tom pravcu za prvog svjetskog rata, a kolike su promjene u ovom drugom svjetskom ratu već dosad provedene u raznim državama! U izvanratno vrieme podsjećamo na primjer na žestoku borbu, koja se mnogo godina vodila protiv tudinskih naziva mjesta i gradova u našoj domovini Hrvatskoj, kad je hrvatski sabor god. 1907. u zaštitu izvornih narodnih naziva morao doneti poseban autonomni zakon, prema kojem se za oznaku naših mjesta i gradova smjelo upotrebljavati samo hrvatska imena. Taj zakon je našim bivšim vlastodržcima bio tako neugodan, da je došao do praktične primjene tek god. 1914. tik pred svjetskim ratom. Zavojevači nečiste savjesti popuštaju tek u stisci, kad im je potrebna pomoć naroda.

Poznato je, kako je Austrija prekrštavala imena naših mjesta u hrvatskoj Vojnoj Krajini. Nakon urote Zrinsko-Frankopanske odpočelo je u banskoj Hrvatskoj provođanje centralizacije i denacionalizacije, da dosegne vrhunac za vrieme Marije Terezije i Josipa II., za koje su i neki naši povjestničari povađajući se nekritički za primjerom dvorskih historičara nalazili i suviše laskavih riječi. Međutim baš u doba tih vladara pada i sustavno uvađanje naziva Agramer Gebirge, te odstranjivanje narodnog imena Medvednice. Iz tuđe oznake nastalo je jednostavnim prievedom ime Zagrebačka Gora, koja je — more balcanico — prokriomčarena i u školske knjige. Tu su oznaku prihvatali i neki naši zemljopisci, a po njima, dakako, i razne oblasti, ali u najnovije vrieme Gradsko poglavarstvo pohvalno uzkrسava staro hrvatsko ime Medvednica.

Na taj način bilo je zapušteno, a kod širih krugova gotovo je došlo u zaborav liepo narodno ime *M e d v e d n i c a*, koje je od prastarih vremena živjelo u narodu, te se isključivo upotrebljavalo i u službenim spisima i izpravama. Taj naziv treba oživjeti i popularizirati, te ga uzpostaviti u ustmenom i pismenom saobraćaju, u službenim spisima, u školskim knjigama i turističkim publikacijama. *Suum cuique!*

Planinarski šator na pećini.

Šator i noćenje u gorama

Preveo: Ivan Bumba *

Uže kod nas planinara budi osjećaj drugarstva, dok je šator prijatelj naših putovanja.

O šatoru ćemo ovdje raspravljati samo kao o komadu opreme planinara, koja štiti pri velikim uzponima.

Mnogo se pažnje mora posvetiti noćenju u stieni i ledu. Mnogi naši mladići poznaju rieč »bivak« samo iz opisivanja i pripoviedanja. To ostaje za njih samo mrtvo slovo, dok ne zapadnu u nuždu u kakovoj stieni. Tada ovisi život od mnogo sreće, slučaja i milosti vremena.

Vreća od celta (Zeltsack) je najnužniji, najjednostavniji i najlaganiji pribor za noćenje planinara. Ona se može upotrebiti u svim mogućim prilikama. Oblik od Zdarsky-a je pravokutna vreća iz Mosettig-batista, otvorena na jednoj strani, i to užoj. Vreća 150×300 centimetara teži koji 800 grama i daje ugodno dvojici, a u slučaju nužde i trojice ljudi zakloniše.

U pitanju dovoda zraka u šator bilo je mnogo toga okušano, jer se boravkom u zatvorenoj vreći nakon kratkog vremena potroši kisik. Kao najbolji u tom pogledu upotrebio je Dr. W. Welzenbach svoj tip šatora. Na prednjoj strani nalazi se na stieni šatora 20 cm visoki, okomiti otvor s patentnim zatvaračem (Reissverschluss). Lagano postavljanje, odpornost protiv vjetra i sniega i jednostavno spremanje

S prijateljskom dozvolom Bergverlaga, Rudolf Rother, München 19, prevedeno iz knjige: »Der Bergsteiger von heute« od Fritza Schmitta.

su mu naročite prednosti. Ostali podatci o njemu glase: 190×180 cm, jedna dugačka strana otvorena, prostor za 2—3 osobe.

Noćenje u vreći od celta ne može nikada pružiti udobnost kao što šator. Naročito nije baš ugodno osjećati na telu nenapeti vlažni batist od vreće. Ali ograničena mogućnost postavljanja šatora na strmom zemljisu i mnogo veća težina (samo najlakši dvostruki celt važe bez palica 2 kg) daje prvenstvo spavaćoj vreći kod noćenja.

Naprotiv ima šator kao zaštitno mjesto i izhodište ogromno značenje i veliku obljudjenost.

Šator za planine mora biti prije svega čvrst, mora bezuvjetno štititi protiv vlage, kiše, sniega, vjetra i hladnoće. Nadalje ne smije biti težak, a smotan ne smije zauzimati mnogo prostora. Najbolja tkanina, dobra izradba i izkušani oblici su glavni zahtjevi. Veliku brižljivost zahtjeva dno. Ono mora biti bezuvjetno nepromočivo i u istoj veličini kao šator. Okomito stojeće, naokolo šatorskih strana postavljene zaštitne letvice prieče dolazak vode na vlažno dno. U pitanju, koji je unajbolji materijal, razilaze se uglavnom svi alpinisti. Obostrano gumirani batist daje veliku čvrstoću. Razmjerno velika težina, hladnoća kod dodira i lako pucanje gume loše su strane. Jednostrano gumirano dno ne uzima se rado, jer se nakon dulje upotrebe u planinama razpadne. Sa dnem od celta se vrlo lako i odlično rukuje. Planinarske cipele, dereze i klinovi su mu neprijatelji. Pukotine i luknje dadu se ljepilom za gumu isto tako lagano zakrpati, kao i guma od dvokolice.

Dugotrajno dno se sastoji od platna tkanog kao za jedra, koje je impregnirano protiv vlage i gnjiloće.

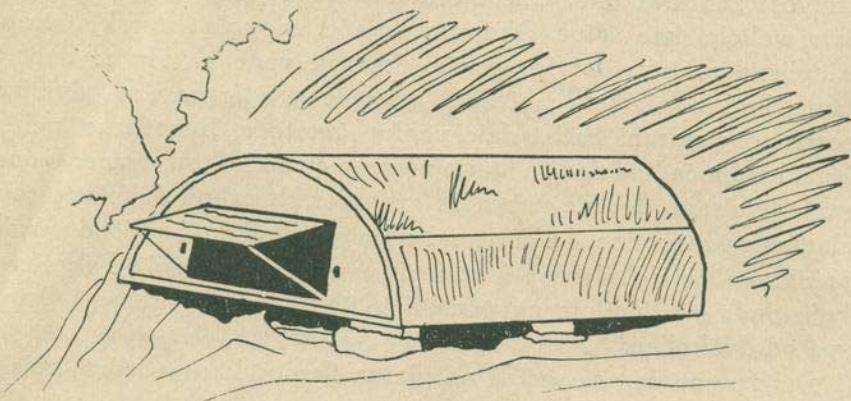
Za alpiniste dolaze konačno u obzir dve izkušane vrste šatora na velikim uzponima. Planinarski šator je lagan i upotrebljava se rado i često. Nizko je izgrađen i imade oblik tezge (pulta). Dobro postavljen, otporan je protiv vjetra zbog oblika i čvrst je. Daljna prednost je, da se ne moraju nositi štapovi, već ga se pričvrsti na cepin. Šator je najbolje podignuti nešto više od prosječne duljine cepina, kod čega se pomaže podmetanjem bilo čega pod cepin. Odreći se možemo i klinova za šator, pa umjesto njih možemo upotrebiti klinove za stienu i komade kamenja. Najbolja je tkanina za dno dvostruko gumirani batist, stiene šatora od Mosettig-batista, a krov od Mako-a. Ulaz je najbolje sprienda načinjena stiena. Ravan krov mora se za vrieme kiše dobro nategnuti, da može voda otjecati.

Sve opći šator (Univerzalni ili Hauscamp) razvio se iz širokog, obrubljenog, domaćeg celta za putovanje kraj vode i stanovanje u planinama. Kod njega se izostavilo sve nepotrebno, ali nije i najvažnije. Taj je šator smanjen u podnožju, u visini i širini, no ipak je prostran, a uštedom tkanine za polovicu je laganiji i jeftiniji. Koso

u vis tekući oblik je odličan za odtok vode i protiv udara vjetra. Nategnuto predkrovље drži svaku stranu i štiti od doticanja rukom pri spavanju.

Na ravnoj zemlji ili pašnjaku moguće je sienom, travom ili lišćem pretvoriti tvrdo tlo u mekani ležaj, no u visokim je planinama potrebno umjetno dno, ako se želi dobro počinuti, te tielo zaštiti od štetne hladnoće zemlje i kamena. To je uglavnom potrebno u snieg i ledu. Zato se vrlo ugodno leži na madracima od gume. Ti se sastoje od gumenog balona, presvučenog tkaninom. Ako se polegne u šatoru poprično, dostaje jedan za 2—3 osobe. Jedina mu je loša strana težina od jedno dva kilograma.

Mnogo su laganije ploče od mekane gume (Schaumgummi, Korkspan ili Mikrocellit), koje važu 500—1000 grama.

Zaštitna kućica u Italiji.

Dobra spavača vreća je raj za alpinistu. Najbolje vreće su one, koje su izpunjene pahuljicama perja ili nitima sirove svile.

Općeniti savjeti za noćenje bez šatora jesu: Obuku se svi raspoloživi komadi odjeće, ovratnik kaputa se digne i zatvori, a vrhovi rukava se zatisnu. Vrlo je dobro provući hlaće preko kaputa; time dobiju leđa topline. Čarape se navuku preko koljena, a pump-hlače se zakopčaju što niže. Penjačice se zamiene okovankama, a noge se utaknu u praznu uprtnjaču. Vraca od uprtnjače se jako ne zatvori. Sve narukvice od gume ili bilo čega, što prieči obtok krvi, mora se skinuti.

Važno je za zajedničko noćenje: gibanje ili upotreba tjelesne topline svoga druga. Gibanje je potrebno samo kod veoma nizke temperature, da se ubrza tok krvi u tielu i time poveća toplina.

Tko dulje vremena sjedi na istoj, tvrdoj podlozi, tome, kako je poznato, »zaspe« udovi. To je znak, da je zaustavljen obtok krvi.

Ustajanje i nekoliko pokreta tielom i nogama, dovode krv opet u brži tok. U cielosti dakle vriedi mirno, zajedničko sjedenje ili ležanje tiesno jedan uz drugog i čuvanje tiela od razhladivanja.

Izvrstne ideje ostvario je Club Alpino Accademico Italiano s uređenjem t. zv. »Bivacchi-Fissi« ili prenoćišta. Iako su ta mjesta za noćenje zamišljena uglavnom za mirni kut jugozapadnih Alpa i тамо uređena, moramo se i mi osvrnuti na njih s nekoliko rieči.

To zaklonište predstavlja najmanju zaštitnu kuću u Alpama. To je drvena gradnja u obliku polovice bačve s limenim krovom, duga je 2.25 m, široka 2 m i 1.25 m visoka. Na prednjoj strani nalaze se vratašca na zaklop, kao i malen prozor za zrak. Nadalje imade u tom zakloništu vunenih pokrivača, aparat za kuhanje i svjetiljka. Mjesta za spavanje imade za pet osoba. Posljednja takova skloništa postavljena su na visokim mjestima i uređena na jednoj strani s otvorom za vrata, na čijem se gornjem dielu nalazi pričvršćen poklopac za spuštanje.

Noćenje u stieni. Različiti dogodaji mogu prisiliti čovjeka na noćenje u steni (pad, nevrieme, nepredvidive težkoće, slabost, zalutanje sa smjera i t. d.). S opasnošću mora rasti također i vlastita opreznost i pokretna snaga. Često se mora spuštanjem po užetu tražiti prikladno mjesto za noćenje (vrh stuba, polica, udubina i t. d.). Tko se mora kod toga spuštati u nepoznato, neka se pobrine za dobro osiguranje.

Kada budemo prisiljeni, da prenoćimo u gladkoj steni, a ne možemo spuštanjem ili priečenjem doći do prikladnog mjeseta, moramo si znati pomoći. Posve je jasno, da je moderna alpinistika pronašla umjetna pomoćna sredstva, da se može prenoći u svakom pojmljivom položaju:

Klin i uže. — Tek općenitom upotrebom klinova moguće je penjaču ostati u nuždi dulje vremena na jednom mjestu. Ako možemo barem stajati na manje ili više dobrom oprimku za noge — a to je dosta čest slučaj — sastoji se prva potežkoća u tome, što se mora zabiti čvrst klin. Jedna neoprezna kretnja donosi opasnost, zato se mora osigurati. Na klinu se sada načini pomoću užeta sjedalica, a ta se pravi na više načina. Nekada se je upotrebljavala daščica za sjedenje. Ta je nešto veća od one, što se upotrebljava za noge, a pričvrsti se pomoću jakih zamka na sam klin tako, da izgleda katetriangl. Nošenje te daščice na uspone u steni nije uviek jednostavno, jer svojom veličinom sveta. Prava potreba, da se ona upotrebni, nigdje ne postoji. Zato se odustalo od njene upotrebe, i to još prije, nego je postala općenito poznata.

Mnogo je povoljnija i ugodnija gradnja t. zv. »Hängematte«. Zabije se mnogo klinova po mogućnosti vodoravno i u željenom razmaku

jedan pokraj drugoga u stienu. U njih se dobro nategne i omota oko njih uže, a na koncu se iza karabinera objesi.

Ako se taj način dobro izvede, može se vrlo dobro provesti noć, sjedeći okrenut leđima prema steni. Ali cijelokupna sigurnost ovisi o klinovima i užetu. Posve je jasno, da to sve zajedno zahtjeva mnogo vremena, pa se zato izvada samo ondje, gdje nema drugog prikladnijeg pomagala.

U koliko se mora provesti noć stojeći na prirodnim ili umjetno načinjenim stajaćim mjestima, težko je uopće i misliti na spavanje. U svakom se slučaju mora nakon samoosiguranja omotati uže labavo oko prsiju i u visini glave pričvrstiti pomoću karabinera o klin.

Noćenje u ledu. — U zaleđenom visokom gorju može noćenje biti opasno. Tu стоји prema alpinisti zima i to sve veća, što visina raste. Samo podpuno spremam, izkusam i upoznat sa svim pomoćnim sredstvima alpinist može se suprotstaviti ledu i zimi. Vjerni pratioci zime su vlaga i vjetar. Pri traženju mjesta za noćenje mora se uzeti u obzir ono, koje je zaštićeno od lavina, usova i vjetra.

Dobro dolaze za noćenje napravljene sniežne i ledene špilje. Ako su još tjelesne kondicije dobre, štite one od opasnosti smrzavanja. Preduvjeti su za pravljenje špilje prievedi ili veliki nanosi i novi snieg na staroj podlozi ili ne prejaki led. Kraj kakvoće sniega važna je i njegova dubina. Špilje se ne smiju graditi prevelike, jer inače ne drže toplinu. Naročito mora biti ulaz malen i nizak. Koristno je izgraditi krov ne ravan već u šiljak, da voda, koja se otapa, ne kaplje, već otječe. Mjesto za sjedenje je mnogo bolje od sniega nego od leda. S toplinom, koja izlazi iz tiela, sakuplja se na ledu otopljeni voda i pomoći sjedalicu, a snieg se razmakne. Mrzlo ili mokro sjedalo je uvek vrlo neugodno. Za sjedalo se uzme gumeni ogrtač ili komadić batista ovijen papirom. Najbolja je mala ploča od Mikrozellita, koja je vrlo lagana za nošenje. Naravno, da je odličan i zračni jastuk, no taj je nešto teži. Cepin se postavi za klupu ili pod noge.

Nekoje dielove opreme zgodno se namjesti izvana. Dereze, klinovi i čekić samo smetaju u ograđenom prostoru, a osim toga mogu i oštetiti vreću od celta. Sve se dakle tako složi, da nam kasnije mali odron sniega ne baci niza stienu koju važnu stvar. Najsigurnije je sve zajedno položiti u kakovu rupu.

Sve odjevne komade, što imademo sa sobom, mora se već prije ulaza u špilju obući. Ako nije prehladno, ne zakopčavamo spavaču vreću, već glavu držimo vani, čime se postizava lakše disanje i više slobode kretanja. U cijelosti se mora paziti na toplinu. Ulaz u špilju se zatvoriti tako, da ostane samo mali otvor za zrak, što se načini sniegom. Gdje se tielo dotiče sniega ili leda, mora se zaštititi od ohla-

đenja. To naročito važi za noge, dok se sjediti mora što tjesnije s pratiocem.

Kuhalo i dosta goriva pomaže, da noćenje bude snošjivo. Boca od aluminija se napuni topлом vodom i metne na telo izpod odjeće.

Vrieme, koje je potrebno za gradnju špilje od sniega i leda, ne da se utvrditi. Ono je ovisno od mnogih okolnosti. Važno je sliedeće: kakvoća sniega, alat (lopatica za lavine ili što slično) i oprema špilje. U snieg i firnu može se upotrebiti uz gradnju s cepinom i posuda za kuhanje i poklopac kutije za jelo, dok naprotiv u ledu samo cepin, sjekira za led i čekić.

Ako se ne može izgraditi špilja od sniega i leda, onda se mora načiniti zaklon od vreće od celta. Radi što bolje upotrebe topline, treba sjediti uvek što tjesnije s pratiocem. Loši vodići topline, kao što su sjedalo i novinski papir, metnu se izpod odjeće. Celt se na nogama zaveže, a potrebštine osiguraju od pada. Smrzavanje nastupa naročito lagano u onim udovima, koji nisu zaštićeni i nalaze se daleko od sredine tiela (uši, nos, prsti). Udovi, kojima krv teže prolazi, brzo se ohlade i zato brzo ozebu. Ako nemamo vunene kape za cielu glavu, mora se šešir zavezati maramom preko uha i podbradka. Često se prekasno opazi smrzavanje. Bezčutnost, biela ili žuta boja kože su prvi znaci. Za prste je vrlo opasno, ako su uzprkos gibanja bezčutni. Smjesta se onda mora svući rukavice ili cipele i prste dobro natrljati sniegom. S povećanjem osjećaja i boli minula je glavna opasnost, jer krv opet teče.

Sredstva za zaštitu: noge namazati lojem ili mašću, obući suhe čarape, cipele izpuniti papirom, preko cipela izvana navući stare čarape ili omotati cipele kakovom tkaninom, noge umetnuti prije lieganja u naprtnjaču i stalno držati zamotane vrhove prstiju. Naravno, da se dereze skinu, vezovi popuste još za vrieme uzpona, da se izbjegne ohlađenju noge. Glavno je, da se remenje od vezova dereza zajedno provuče i popusti, da ne koči obtok krvi.

Kod velike hladnoće i u mokroj odjeći dobiva rieč »prenoći« tek svoje puno značenje. To znači: ostati budan, iako bi spavanje dobro došlo, da se pokrate težko prolazni satovi. Dugotrajni utjecaj hladnoće dovodi do umanjivanja rada srdca i tromosti misli. No spavanje se mora izbjegći svom snagom volje i pod svaku cenu. Iz takova spavanja u sniežnoj mećavi i kod veoma nizke topline nema često puta više budenja. Trenjem i gibanjem udova, razgovorom i zabavom pomažu si drugovi da ostanu budni.

Vrlo je važno jelo u malim obrocima, da se podržava tjelesna toplina. Najbolje je jesti šećer i mastna jela.

Noćenje po zimi. — Zimi je noćenje u planini u mnogo slučajeva veliko djelo. Na skijanje u visoke planine mora se svakako ponjeti vreća od celta. Mnogo je bolje nju sto puta badava nositi, negoli biti i jedanput u nuždi bez nje. Pričvršćena na cepin ili zavrnuta na skije štiti ta vreća pred žestokim burama. U takovom slučaju može se načiniti udubina u snieg po volji velika i četverokutna. Za to služe lopatica ili vrhovi skija, te suđe za kuhanje. Snieg se nabaca na onu stranu, odakle puše vjetar, i načini se nasip. Zatim se dno udubine pažljivo utapka i načini klupa za sjedenje. Konačno se skije učvrste na četiri ugla kao stupovi za strop, a vreća se pričvrsti na krajevima. Tako se načini šator. Naravno, da je toplije, ako oko tog šatora nabacamo sniega. Na načinjeno sjedalo metnemo skistapove, navlake i papira. Krov od celta često visi u sredini i tu kaplje voda, što se mora izbjegći, a isto je tako važno načiniti otvor za zrak.

Dalje imademo gradnju snežnih špilja i kućica. Snežni nanos nuđa jednostavnu zaštitu protiv vjetra i dade se dobro izgraditi. Kako je prašni snieg slabiji za gradnju od tvrdoga, to se preporučuje takova gradnja svakako u tvrdom snieg. Snežna se špilja može odmah nakon uređenja porušiti i tako doneti neugodno iznenađenje. Time se gubi dragocjena snaga, poglavito kad smo umorni i slabici. Radi toga je vrlo važan pravi nacrt.

Za gradnju snežne kućice udubi se četvorina s lopaticom za lavine. Na prednjoj strani utapkaju se snežni blokovi iz tvrdih gro-mada i upotrebe za učvršćivanje stiena. Pod i klupa se također utapkaju. Ulaz mora naravno ležati u zavjetrini. Kad su gotove stiene (pazi: krov kosol!), polože se skije i palice unakrst tako, da čine kostur krova, na njih se položi ogrtač od gume, kišnu kabanicu ili slično i tada se pokrije sniegom. Ulaz se također zatrpa, a ostavi se samo mali otvor za zrak. Klupa se pokrije drugim stvarima. Naslanjamо li se ledima na stiene, uzmemо debelo složene novine ili koji odjevn predmet i umetnemo izpod kaputa. Noge ne smiju ostati u snieg radi opasnosti smrzavanja. Na jednom ski-tečaju u Stubici bila je takova kućica za tri do četiri osobe izgrađena za 15 minuta.

Noćenja u snežnim špiljama su vrlo dobra. Dosta je samo utvrditi skije, štapove ili cepin sa napetim odjevnim predmetom na samom ulazu, da tako spriječimo ulaz vjetra.

Potanje podatke o cielom do sada navedenom gradivu daju ova djela: Enzensperger: »Bergsteigen«; Zsigmondy-Paulcke: »Opasnosti Alpa«; »Alpines Handbuch des DAV« broj 2.; Fritz Scmitt: »Bergsteiger-Biwak«; C. B. Schwerla: »Zeit- und Lagerfeuer«; H. Fischer: »Wie und was kochen wir«.

DRUŽTVENE VIESKI

IMENOVANJE DUŽNOSTNIKA

Odobrenjem Državnog vođe tjelesnog odgoja i športa, a na predlog Hrvatskog planinarskog saveza imenovani su novi dužnostnici Hrvatskih planinara društava i to:

Daruvar: Povjerenik dr Ljubomir Vladen, prvi zamjenik povjerenika Josip Butorac, II. zamjenik Đuro Prpić, a dužnostnici odbora: Dragutin Polak, Viktor Valdgoni, Emanuel Paušek, Ernest Prinz, Đuro Hrešić, Juraj Šaka i Filip Homolka.

Dubrovnik: Povjerenik Marin Selak, a dužnostnici odbora: Rina Stulić, Andrija Spiletač, Ante Brešković, Mile Vidović, Vjekoslav Ćižek i Ivo Mihajlović.

Gospic: Povjerenik Luka Adžija, a dužnostnici odbora: Vinko Matajia, Juraj Vukšinić, Niko Kolačević, Josip Krišković, Ivan Miletić i Milan Rukavina.

Petrovaradin: Povjerenik Adam Vlašić, a dužnostnici: Josip Tončić, Dragutin Šarić, Mirko Romić, dr. Stjepan Vladarski i Zdenka Šurrok.

Zagreb: Povjerenik Vilim Ivaniš, zamjenikom povjerenika ing. Ivan Godrek, a dužnostnici odbora: Drago Winter, dr. Ivo Pevalak, Ljudevit Griesbach, Josip Plaček, Ivo Vrdoljak, dr. Josip Zemljak, Josip Grubanović, Ivan Bumba, Josip Gereš, Franjo Šolc i Berislav Petrušić.

Pošto se dr. Zemljak zahvalio na časti radi preobterećenosti u poslu, to se umjesto njega imenovalo za dužnostnika Pavla Blažekovića.

*

Prema obavjeti državnog Izvještajnog i promičbenog ureda, odsjek za novinstvo, pod br. 9993/42. obustavlja se se daljnje izlaženje »Hrvatskog

Planinara« radi velikih potežkoća u nabavljanju papira.

Na temelju toga poduzeo je Hrvatski planinarski savez N. D. H. korake, kod Državnog vođe za tjelesni odgoj, šport i planinarstvo, da se dozvoli daljnje izlaženje »Hrvatskog Planinara« kao jedinog službenog glasila svih hrvatskih planinara.

Sa strane Državnog vođe obećano je, da će se povoljno riešiti pitanje daljnog izlaženja, pa u koliko list ne bi redovito izašao, to daje Hrvatski planinarski savez N. D. H. svima na znanje, da na njemu nema krivnje.

HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ

određuje svim Hrvatskim planinarskim društvima u N. D. H. sliedeće:

Novi društveni znak. Stavlja se svim planinarskim društvima na znanje, da je novi veliki društveni znak za domove, skloništa i društvene prostorije izrađen na limu sa stalnim bojama u promjeru 38 cm veličine, a cijena mu je po komadu 120 kuna. Svi domovi, skloništa i društvene prostorije moraju imati novi veliki društveni znak postavljen posebno na najvidljivijem mjestu, a prema tome imade svako društvo odmah znakove naručiti izravno od Hrvatskog planinarskog saveza N. D. H. Za male društvene znakove vriedi odredba Okružnice broj 6. točka 5., te se imade prema tome strogo postupati. Svakako je dužnost svih hrvatskih planinara, da si novi znak nabave kod svojeg društva, kojima su isti znakovi već priposlani, te da znak nose naročito na službenim izletima i proslavama, dok novi članovi imaju znak nabaviti zajedno sa iskaznicom. O tome se imade voditi najstroži nadzor. Umođjavaju se povjerenici Hrvatskih planinarskih društava, da Hrvatskom planinarskom savezu jave u najkratčem vremenu, koliko znakova tre-

baju za svoje potrebe i to posebice na-vesti, koliko trebaju malih od 22 mm, većih od 33 mm, te velikih izradje-nih na limu vel. 38 cm.

Pisanje u dnevnim listovima

Ustanovljeno je, da u pojedinim dnevnim listovima izlaze članci i vies-ti pisane o »planinarstvu« od nepo-zvanih i neupućenih osoba, a često puta i protiv propisa Hrvatskog planinarskog saveza N. D. H. i cjeleokupnog interesa hrvatskog planinarstva uopće. Osim toga, upotrebljava se kri-ve naslove, kao: »Putničarstvo« umje-sto »Planinarstvo«, »Putničarski dom« umjesto »Planinarski dom«, »Središnjica« umjesto »Hrvatski planinarski savez H. D. H«, »podružnica H. P. D.« umjesto Hrvatsko planinarsko društvo u...« i t. d.

Upozoravaju se svi povjerenici Hrvatskih planinarskih društava, da u svom djelokrugu vode o tome računa i da zamole uredništva mjestnih dnev-nih listova, da sve vesti i članke prije uvrštenja u list stave na uvid i odobrenje povjereniku društva. Za dnevne listove u Zagrebu imade se sve članke o planinarstvu uputiti na uvid i odobrenje i izravno povjereniku Hrvatskog planinarskog saveza još prije uvrštenja, dok sva ostala Savezna društva izvan Zagreba imadu sve vesti i članke uputiti povjereniku saveza na uvid najkraćim putem.

Gornje se stavlja u dužnost i izvr-šenje svim povjerenicima Hrvatskih planinarskih društava u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.. Povjerenik

Zbirka ruda H. P. D. u Kreševu. Rad H. P. D.-a u Kreševu poznat je odavna široj javnosti. Društvo vodeći se činje-nicom, »da se kuća gradi od temelja», pristupilo je najprije tome, da se dobro učvrsti i utemelji u samom mjestu, a onda da tako čvrsto i utemeljeno raz-vije svoj rad na okolne planine i da ih obskrbi kućama, kako će se planinari moći zadržati duže vremena u tom od-prirode ukrašenom kraju.

Mnogo se pisalo o radu H. P. D.-a u Kreševu, a da taj rad nije ostao samo priča, imamo dosta dokaza. Svjedoci uspješnog rada naših planinara su već danas postojeći na dva kata podignuti dom i kupalište na »Banji«, što imamo naročito zahvaliti radu agilnog dugo-dišnjeg predsjednika, sada povjerenika dr. Augustina Tvrtkovića. Uza sav svoj još i danas nesmetano vodeći rad, koji si je društvo stavilo u program, po-seže ono i za jednim vrlo važnim pod-ujatom. Na svečanoj sjednici, prigodom proslave godišnjice nezavisnosti Države Hrvatske donosi među ostalim i ovaj zaključak: Budući da Kreševu i okolina veoma obiluje rudama, donosimo zaključak o osnivanju »zbirke ruda i ka-menja Dragutina Lermana« i u tu svrhu osnivamo posebni fond Dragutina Ler-mana».

Vodeno družvenim pravilima H. P. D. u Kreševu uvidjevši važnost a pomanj-kanje stvarno potrebne jedne takove zbirke za Kreševu, koje obiluje neobično mnogo rudama, odlučilo se na taj korak s mnogo pouzdanja i nade. Nije malo razloga, da je u Kreševu potrebna jedna takova zbirka. Kreševu i okolina, poznato je već od davnina kao važan rudarski kraj.

Bilo je potrebno, da se na neki način svrati pozornost posjetiocima Kreševa i na onoga čovjeka, koji uživa svoj vječ-ni mir već 24 godine u našem Ogradju (groblju). Nije to samo puki slučaj, da je Dragutin Lerman ostao u toj središnji čekajući uzkrstnucu mrtvih. Radio je neumorno na iznalaženju ruda u Kre-ševu i okolicu sve do zadnjeg svoga daha. Prošli rat je mnogo omotao nje-gov rad, koji je bio i prekinut njegovom naglom smrću na povratku s jedne ru-darske komisije dne 12. VI. 1918. godine.

Ova zbirka bit će smještena privre-meno u jednoj od prostorija družtvenog doma, odakle će se kasnije premje-stiti u posebnu zgradu, koju društvo namjerava za to podići. — **Franjo Milošević**, član savj. odbora.